

УДК 355

**ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ОСНОВА
МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ ФАХІВЦІВ У
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Уліч В. Л.

У статті наведено основні напрямки впровадження гуманістичних аспектів військової освіти у процес підготовки майбутніх військових фахівців у вищих навчальних закладах. Визначено найоптимальніші підходи до нього – моделювання процесу їхньої підготовки.

***Ключові слова:** гуманістичні аспекти військової освіти, підготовка майбутніх військових фахівців.*

В статье представлены основные направления внедрения гуманистических аспектов военного образования в процесс подготовки будущих военных специалистов в высших учебных заведениях. Определены оптимальные подходы к нему – моделирование процесса их подготовки.

***Ключевые слова:** гуманистические аспекты военного образования, подготовка будущих военных специалистов.*

The article shows the main directions of introducing humanistic aspects of military education into the process of preparing prospective military specialists at higher educational establishments. The optimal approaches to it are determined – modeling the process of their preparation.

***Key words:** humanistic aspects of military education, training of prospective military specialists.*

Постановка проблеми. За умов переходу національної системи освіти на гуманістичне особистісно орієнтоване спрямування, реалізації Державної програми розвитку Збройних сил України на 2006–2011 рр. та відмови від догматичних підходів до підготовки майбутніх фахівців, у тому числі і військових, актуальними виявляються проблеми підвищення якості підготовки військових фахівців у вищих навчальних закладах (ВНЗ). Така необхідність зумовлена, по-перше, тією ситуацією, яка склалася у вищій школі. Бурхливий розвиток інформаційних технологій, з одного боку, і можливість їх застосування, з іншого, ставлять перед освітянами завдання щодо знаходження нових підходів до організації навчально-виховного процесу та моделювання його наслідків, формування особистості військового фахівця – толерантної, відкритої до демократичного спілкування і здатної до вдосконалення в національному і світовому вимірі, справжнього професіонала.

По-друге, застосування принципово нових форм, методів і засобів воєнної боротьби для досягнення політичних цілей на геополітичному просторі. Це й інформаційне протистояння, і надання професіоналізму вирішальної ролі у досягненні перемоги.

По-третє, з одного боку, зростання ролі людського фактора в сучасних збройних силах, з іншого – специфічним професійним вимогам до військового фахівця (магістра військово-соціального управління).

По-четверте, безпосередньою участю військовослужбовців Збройних сил України (ЗСУ) у підготовці та проведенні миротворчих операцій у різних регіонах світу, участю у програмі "Партнерство заради миру" тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою нашої статті є впровадження гуманістичної системи освіти до процесу підготовки майбутніх військових фахівців у ВНЗ та визначення найоптимальніших підходів до нього – моделювання процесу їхньої підготовки.

Пошук сучасних теоретичних засад підготовки офіцерів дозволяє зробити висновок, що педагогічна наука як галузь професійної освіти розвивається відносно успішно. Останнім часом здійснювалися дослідження, які певним чином стосуються професійної підготовки та діяльності офіцерів. Вони присвячені визначенню педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів (О. М. Аксьонова); проектуванню процесу

виховання військовослужбовців (Є. Ю. Литвиновський); педагогічній оцінці управлінської діяльності офіцерів та готовності до неї (М. В. Руденко); процесу вдосконалення організаційних форм і методів навчання майбутніх офіцерів і його оцінювання (Ю. Г. Юрчук); адаптації курсантів до навчальної та професійної діяльності (С. О. Казьмірчук); дослідженню компонентів педагогічної культури майбутніх офіцерів (В. С. Маслов); системи підготовки організаторів виховної роботи (О. С. Автушенко); модульно-рейтингової системи навчання (О. О. Безносюк); особистісно орієнтованій підготовці військових фахівців (В. В. Ягупов); розвитку військової освіти в Україні (М. І. Нещадим).

Виклад основного матеріалу. Запропонована система являє собою модель, яка використовується для вирішення не лише дослідницьких, але й практичних завдань у певній галузі діяльності. Необхідність обґрунтування нової системи виникає тоді, коли є потреба переходу до нового типу мислення і сучасних методів та методик, технологій професійної діяльності. Отже, на сучасному етапі, пов'язаному з гуманізацією та демократизацією в Збройних силах України, вимагається принципово нова система освіти з певних причин.

По-перше, в зв'язку з інтеграцією військової освіти до національної системи освіти.

По-друге, інтеграцією національної системи освіти до світового та європейського освітнянського простору (Болонський процес).

По-третє, істотними змінами у духовній сфері українського суспільства та гуманізацією і демократизацією військової служби.

По-четверте, гуманізацією і демократизацією системи освіти.

Всі ці процеси, насамперед, повинні впливати на змістовий і процесуальний компоненти освітнього процесу у ВНЗ. Щоб врахувати попередні помилки і вийти до світових стандартів військової освіти, доцільно критично переосмислити теоретико-методологічні основи підготовки військових фахівців для ЗСУ та визначити нові орієнтири розвитку.

Стосовно вищої школи новий гуманістичний підхід передбачає, насамперед, гуманізацію освітнього середовища та гуманітаризацію (збільшення соціально-гуманітарних дисциплін у навчальних планах підготовки фахівців) освіти [1, с. 22–23]. Це означає, що в освітньому процесі доцільно створити оптимальні умови для цілеспрямованого розвитку особистості курсанта (студента), передусім його пізнавальних і духовних якостей, гармонізувати вплив різних видів службової та навчально-виховної діяльності на його військово-професійну соціалізацію, на професійне самовизначення та самоактуалізацію [2; 3, с. 23–25]. Одним із ефективних напрямків покращення їхньої підготовки є моделювання цього процесу, основною метою якого є забезпечення творчої пізнавальної діяльності курсантів (студентів) та формування їхньої різнобічної компетентності.

Як відомо, у науковців є різні підходи до підготовки фахівців. Перший напрям (Я. А. Коменський, І. Ф. Гербарт, А. Дістерверг, Д. Дьюї, К. Д. Ушинський, С. Л. Рубінштейн) спрямований на набуття тими, хто навчається, знань з різних наукових галузей, напрацювання вмінь і навичок у вирішенні практичних завдань. Другий напрям (Д. Уотсон, Е. Торндайк, Е. Толман, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, Д. Б. Ельконін) узагальнює професійне навчання як процес набуття знань і досвіду тими, хто навчається, що пов'язує навчання зі змінами, що відбуваються у суспільстві. Третій напрям висвітлює таке навчання як процес оволодіння культурою, напрацьованою людством (А. О. Вербицький, Л. С. Виготський, Г. П. Щедровицький). До третього напрямку належить особистісно орієнтований підхід до освіти.

Основною вимогою особистісно орієнтованої освіти повинне бути оптимістичне мислення щодо особистісних спрямувань і життєвих орієнтирів курсантів (студентів), які спроможні діяти ефективно не лише "під наглядом", але й самостійно, за власним бажанням. Провідною постаттю, на яку здійснюється вплив під час освітнього процесу у ВНЗ, є курсант (студент). Тому основні зусилля, наприклад, керівництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ ім. Тараса Шевченка) доцільно спрямувати, передусім, на роботу з ним. Ця робота, на сьогодні, суттєво змінилася. Це пов'язано як з престижністю вищої освіти взагалі, так і ставленням до військових у суспільстві зокрема, що суттєво впливає на життєдіяльність курсанта (студента), до об'єктивних показників якої цілком можна віднести результати діяльності особис-

тості, її відповідальність, старанність, розумну ініціативність, сумлінність, взаємодопомогу.

В наш час на перший план виходить проблема оптимальної, особистісно орієнтованої організації та управління освітньою діяльністю курсантів (студентів). Такий підхід вимагає також застосування таких педагогічних методик, які враховують мету їхньої підготовки, особистісні відмінності, досвід, потреби кожного курсанта (студента) [4, с. 72–74].

Педагогічна методика – це суто наукове проектування і відтворення (наскільки це можливо за допомогою технічних засобів навчання) у навчальній аудиторії певних явищ, що вивчаються, які гарантують успіх. Її предметом є проектування (моделювання) систем навчання та професійної підготовки майбутніх фахівців, а специфіка полягає в конструюванні та здійсненні такого навчального процесу, який повинен гарантувати досягнення визначеної мети. Мета формується у вигляді завдань, які організують і спрямовують діяльність науково-педагогічних працівників на вдосконалення курсанта (студента).

Досягнення мети передбачає наукове обґрунтування цих аспектів, методів і методик. Одним із ефективних методів є моделювання, яке сьогодні набуває надзвичайної актуальності тому, що система освіти орієнтується на загальні вимоги Болонського процесу. Моделювання щільно пов'язане з такими основними компонентами: змістом навчання, системою методів, системою засобів та формами навчання [6, с. 24–26]. Адже доцільне їх компонування у підготовці сучасних фахівців обов'язково сприятиме оновленню, особистісному, професійному та технологічному збагаченню військово-професійної освіти, її виходу на рівень європейських освітніх стандартів.

Система навчального процесу, яка утворює сучасну модель підготовки фахівців для Збройних сил та інших військових формувань України – це цілісна множина сукупності її основних складових. "Модель... в логіці і методології науки – аналог (система, структура, знакова система) певного фрагмента природної або соціальної діяльності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення тощо – оригіналу моделі" [7, с. 374].

Основні вимоги до процесу моделювання підготовки військових фахівців у КНУ ім. Тараса Шевченка визначимо таким чином.

По-перше, він повинен здійснюватися відповідно до характеру та змісту майбутньої професійної діяльності курсанта (студента). Йдеться про контекстний підхід, в якому здобуття освіти виступає засобом прямого формування необхідних предметно-професійних і соціальних якостей військового фахівця на ґрунті фундаментальної професійної підготовки.

По-друге, він повинен бути особистісним. Бажане докорінне поліпшення діагностування та врахування індивідуально-психологічних якостей особистості як науково-педагогічного працівника (НПП), так і курсанта (студента); надання можливості до творчої діяльності під час викладання та учіння; стимулювання та різнобічне забезпечення самостійної розумової діяльності курсантів (студентів); поглиблення індивідуалізації у методиці проведення навчальних занять.

По-третє, характерною його рисою повинна бути творча пошукова діяльність курсантів (студентів). Навчальний процес необхідно орієнтувати не стільки на інформаційне насичення, скільки на формування продуктивного мислення, розвиток інтелектуального потенціалу особистості майбутнього фахівця, інтуїції, способів логічного аналізу та всебічного опрацювання інформації, творче її використання.

По-четверте, він повинен запобігати негативним соціальним наслідкам однобічного технократичного розвитку особистості. Йдеться про гуманітаризацію та гуманізацію освіти.

По-п'яте, він повинен ґрунтуватися на комплексному, системному та діяльнісному підходах, на використанні доцільних традицій науки.

Відповідно, виникає проблема добору дидактичних систем. Розглянемо їх.

Педагогіка співробітництва – спільна діяльність НПП та курсанта (студента), яка має гуманний та демократичний характер і ґрунтується на взаєморозумінні, на єдності їхніх інтересів і прагнень, основною метою якої є професійний і особистісний розвиток курсанта (студента) в процесі його підготовки.

Гуманістична педагогіка – це система наукових теорій, що затверджує курсанта (студента) у ролі активного, свідомого, рівноправного учасника освітнього процесу,

який вдосконалюється відповідно до власних можливостей, особливу увагу приділяє розвитку психічних, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сфер своєї особистості, а не прагне опанувати певною обмеженою сукупністю військово-професійних знань, умінь та навичок; зосереджує увагу на формуванні вільної, самостійно мислячої та дієвої особистості офіцера; це перехід до особистісно-орієнтованої освіти.

Особистісно орієнтована освіта ґрунтується на образі суб'єктивності курсанта (студента), визнання за ним права на самовизначення та самореалізацію в пізнанні через опанування способів навчальної роботи та майбутньої професійної діяльності [8, с. 45–49].

З метою комплексного втілення провідних ідей цих систем до практики підготовки фахівців – магістрів військово-соціального управління – доцільно творчо змодельовувати цей процес. Його провідними компонентами є: цільовий, стимульовано-мотиваційний, змістовий, контрольовано-регулятивний, оцінно-результативний.

По-перше, забезпечує усвідомлення НПП мети професійної підготовки курсантів (студентів) та її доведення до них; по-друге, формує у них позитивне ставлення до самовдосконалення, майбутньої військово-професійної діяльності; по-третє, визначає основні обов'язки їхньої діяльності; по-четверте, формує у них мотиви і мотивацію до освіти та майбутньої діяльності.

Загальну мету підготовки курсантів (студентів) у КНУ ім. Тараса Шевченка визначимо таким чином: вдосконалювати культуру та методичку загальної навчальної діяльності; формувати культуру управлінської діяльності на відповідному рівні (тактичному); формувати та вдосконалювати систему військово-професійних знань, напрацьовувати вміння та навички, розвивати лідерські якості, настанови, які необхідні для успішної професійної діяльності.

Стимульовано-мотиваційний компонент, – має значний вплив як на ефективність навчальної діяльності курсанта (студента), так і на його майбутню професійну діяльність. Формування мотивації навчальної діяльності – це відповідальний етап діяльності НПП. Ґрунтовні, стійкі, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність навчальної діяльності курсантів (студентів) і надають їм конкретної спрямованості і позитивного забарвлення.

Мотивація навчальної діяльності курсантів (студентів) складається із сукупності певних мотивів досягнення успіху.

Змістовий компонент містить усе те, що становить поняття "зміст освіти", під яким розуміється сукупність професійних знань, умінь та навичок, яка входить до освітньо-професійної підготовки фахівця.

Змістом операційно-діяльнісного компонента є організація практичної навчальної діяльності курсантів (слухачів). Він має декілька етапів:

Перший етап – сприйняття, усвідомлення, розуміння, узагальнення, закріплення навчального матеріалу.

Другий етап – використання знань на практиці, формування професійних умінь і навичок. Основні методи формування: вправи, практичні заняття, командно-штабні навчання, стажування.

Третій етап – поглиблення знань, удосконалення вмінь і навичок.

Контрольно-регулятивний компонент – спрямований на визначення ефективності функціонування моделі, результативності окремих компонентів.

Оцінно-результативний компонент є підсумковим. Він дозволяє оцінити рівень опанування навчальною програмою, засвоєння певної сукупності професійних знань, напрацювання вмінь та навичок, сформованості мотивації до професійної діяльності.

Висновки. Отже перспективи впровадження гуманістичних аспектів військової освіти сприятимуть поступовому її переходу до нових методик навчання, провідною метою якого є якісна професійна підготовка та різнобічний розвиток особистості майбутнього військового фахівця.

Література

1. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2003. – 416 с.
2. Наказ МО України № 164 від 25.09.99 "Про підвищення якості та вдосконалення підготовки офіцерських кадрів у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України".

3. Нещадим М. І. Теоретико-концептуальні основи змісту військової освіти / М. І. Нещадим // Наука і оборона. – 1999. – № 3. – С. 23–29.
4. Хорєв І. О. Сучасні аспекти формування особистості викладача вищої школи / І. О. Хорєв // Проблеми та перспективи формування національної еліти : зб. наук. праць. – Харків : НТУ "ХПІ", 2002. – Вип. 3. – С. 299–302.
5. Біжан І. В. Проблеми та шляхи удосконалення професіоналізації військових фахівців / І. В. Біжан // Наука і оборона. – 2000. – № 4. – С. 24–28
6. Указ Президента України "Про заходи щодо подальшого зміцнення обороноздатності держави" // Народна армія. – 2001. – 11 грудня.
7. Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев. – 2-е изд. – М. : Советская энциклопедия, 1989. – С. 374.
8. Якиманская И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения // Вопросы психологии. – 1995. – № 2. – С. 45–49.
9. Ягупов В. В. Військова дидактика : підруч. / В. В. Ягупов. – К. : ВПЦ Київський університет, 2004. – 656 с.